

Erik Allardt hyvinvoinnin tutkijana

HANNU UUSITALO & JUSSI SIMPURA

Vuonna 1925 syntynyt ja elokuussa vuonna 2020 kuollut Erik Allardt on kansainvälisesti tunnetuimpia yhteiskuntatieteilijöitämme. Risto Alapuro luonnehti Allardtia vuonna 2014 ilmestyneessä kirjoituksessaan seuraavasti: ”Hän henkiloï 1960-luvulla tapahtuneen modernin sosiologian läpimurtoa Suomessa. Allardt on tutkinut yhteiskunnan rakenteita ja ristiriitoja, hyvinvointia ja etnisiä vähemmistöjä. Hän on pyrkinyt tutkimustyössään ja yhteiskunnallisessa osallistumisessaan ymmärtämään ja liittämään yhteen vastakkaisia kantoja tai näkemyksiä, ylittämään ne tai sulattamaan ne yhteen. Tämä teki hänestä yhden konsensus-Suomen rakentajan.” (Alapuro 2014, 148). Alapuron luonnehdinta kuvaa oivallisesti Erik Allardtia myös hyvinvoinnin tutkijana.

Erik Allardt ja hyvinvointi

Omasta urastaan kertovassa kirjassaan *Suunnistuksia ja kulttuurisokeja* (1995) Erik Allardt kertoo, kuinka hän sai 1970-luvun taitteessa yllätyksekseen tietää, että oli ehdolla Suomen Akatemian uudistamisen yhteydessä perustettuihin uudenlaisiin tutkijaprofessorin virkoihin (nykyisin akatemiaprofessori). Allardt kertoo, ettei heti tiennyt mihin ryhtyisi, mutta motivaatio pohjoismaiseen hyvinvointitutkimukseen löytyi pian: ”(...) tyytymättömyys siihen, että hyvinvointi usein käsitetään vain aineellisista resursseista koostuvaksi, vaikka vaikuttaisi perustellulta ja hedelmälliseltä käsitellä hyvinvointi huomattavasti monisäikeisemmäksi ilmiöksi.”

Kirjoitus on lyhennelmä artikkelista, jonka olemme kirjoittaneet Juho Saaren johtamassa tutkimushankkeessa ”Hyvinvointi Suomessa 1972 ja 2017”. Hankkeessa verrataan Allardtın Suomea koskevia tuloksia vuodelta 1972 vuonna 2017 kerätyn aineiston tuloksiin. Tutkimus valmistuu keväällä 2021.

Tultuaan valituksi tutkijaprofessoriksi Allardt perusti Helsingin yliopistoon Vertailevan sosiologian tutkimusryhmän vuonna 1971. Hänen ensimmäisen viisivuotiskauden pääprojektinsa oli pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen toteuttaminen. Toisella viisivuotiskaudellaan Allardt keskittyi tutkimaan alueellisia ja kielellisiä vähemmistöjä Länsi-Euroopassa, erityisesti Suomen ruotsinkielistä vähemmistöä.

1970-luvun hyvinvointitutkimuksen maisema

Hyvinvoinnin tutkimus kohtaa viheliäisiä ongelmia. Onko hyvinvointi objektiivisesti arvioitavissa vai onko se subjektiivinen mielentila? Voidaanko hyvää elämää tutkia riippumatta ihmisen omista arvioista? Pitääkö hyvinvointi määritellä ihmisen objektiivisesti mitattavien tarpeiden tyydyttämisen perusteella, vai pitääkö nojautua pikemminkin hänen ilmaiseemiinsa haluihin? Voidaanko hyvinvointia arvioida sen perusteella, millaisia voimavaroja ihmisellä on tarpeidensa tyydyttämiseksi?

Eri aikoina ja eri tieteenaloilla näihin peruskysymyksiin on vastattu eri tavoin. Taloustieteessä hyvinvointi määritellään yksilön preferenssien avulla. Ihminen valitsee tarjolla olevista vaihtoehdoista hänelle parhaan. Tutkimalla valintoja saadaan tietää, mikä edistää ihmisen hyvinvointia. Taloudellinen vaurastuminen luo lisää valinnan mahdollisuuksia ja kasvattaa hyvinvointia. Tämän teorian viritämässä tutkimuksessa hyvinvoinnin empiirinen osoitin on tulo- tai kulutustaso. Kansakuntien hyvinvointia mitataan tavallisimmin bruttokansantuotteella henkeä kohti, yksilöiden tai kotitalouksien hyvinvointia taas niiden käytettävissä olevilla tuloilla.

Yhdistyneiden kansakuntien piirissä kehiteltiin 1960- ja 1970-luvulla monipuolisempia elintasomittareita. Tämä tutkimustapa ymmärsi hyvinvoinnin objektiivisena ilmiönä, joka voidaan purkaa erilaisiin osatekijöihin. Hyvinvointia mitattiin

monien indikaattorien muodostamien mittariston avulla (Drewnowski & Scott 1966; Drewnowski 1974). Suomessakin on tehty jonkin verran makrotasoisista elintasotutkimusta (Koskiaho 1969; Vepsä 1973). Perinne on jatkunut muun muassa eri maiden sosiaalista kehitystä vertailevissa YK:n kehitysohjelman (UNDP) raporteissa.

Sosiologian ja psykologian lähestymistapa hyvinvointiin on tapahtunut paljolti tarpeen käsitteen kautta. Sosiologiassa tarpeet on nähty ainakin osittain yhteiskunnallisesti määräytyneinä, psykologiassa taas vahvemmin yksilöstä itsestään nousevina. Näillä tieteenaloilla on painotettu myös subjektiivisesti koettua hyvinvointia ja onnellisuutta.

1970-luvulla pohjoismaista hyvinvointitutkimusta hallitsi konkreettinen, yhteiskuntapoliittisesti orientoitunut suuntaus. Tämän tutkimustyylin pioneerin Sten Johanssonin mukaan hyvinvointi perustuu yksilön käytettävissä oleviin resursseihin, joita ovat tulot, varallisuus, psyykinen ja fyysinen terveys, sosiaaliset kasvuolot ja perhe-suhteet, koulutus, työllisyys ja työolot, taloudelliset resurssit, poliittiset resurssit ja vapaa-aika ja virkistys (Johansson 1970). Ruotsissa ja Norjassa ensimmäiset hyvinvointitutkimukset tilasi valtiollinen komitea. Tavoitteena oli tuottaa tietoa, jota voidaan käyttää yhteiskuntapolitiikan kehittämiseen (Erikson & Uusitalo 1987; Simpura & Uusitalo 2011).

Tässä maisemassa Allardt ryhtyi tutkimaan pohjoismaista hyvinvointia. Hän oli tyytymätön tämän tutkimuksen vahvaan materiaalien elinolojen painotukseen ja toi mukaan sosiologiaa ja sosiaalipsykologiaa virikkeitä. Allardt sulatti yhteen yhteiskuntapoliittisesti painottuneen elinolo-tutkimuksen ja sosiologis-psykologisen elämänlaadun koskevan tutkimuksen piirteitä. Lisäksi hän korosti ihmisen omien arvioiden ja tuntemuksien merkitystä. Tämä ilmentää Allardtille ominaista yrkäymistä eri näkökulmien yhdistämiseen.

Having, Loving, Being

Allardt julkaisi pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen keskeiset tulokset ruotsiksi vuonna 1975 teoksessa *Att ha, att älska, att vara. Om välfärd i Norden*. Suomeksi kirja ilmestyi vuonna 1976 nimellä *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Kirja on julkaistu myös japaniksi. Englanniksi kirjaa ei ole käännetty, mutta monissa artikkeleissa Allardt on tuonut esiin hyvinvointinäkemystään.

Hyvinvoinnin ulottuvuuksia on rikas kirja, jonka sisältö laajenee hyvinvointitutkimuksesta sosiologisiin kysymyksenasetteluihin. Allardt aloittaa kirjan luvulla, jossa katsoo hyvinvoinnin perustuvan tarpeisiin. Toisessa luvussa Allardt esittelee oman hyvinvointinäkemyksensä ja sen mittaamisen keinoja. Kolmannessa luvussa käydään keskustelua siitä, miten hyvinvoinnin osatekijät ovat muunnettavissa tai käytettävissä laajemmin hyvinvoinnin parantamiseksi. Luvussa 4 luodaan katsoa pohjoismaisten yhteiskuntien eroavuuksiin. Luvut 5 ja 6 sisältävät haastattelututkimuksen keskeiset tulokset. Ensin verrataan pohjoismaista hyvinvointia ja sitten tutkitaan hyvinvoinnin osatekijöiden välisiä yhteyksiä. Luvussa 7 kuvataan eri ryhmien eroja maiden välisten erojen rinnalla. Kirja päättyy lukuun, jossa Allardt tuo esiin hyvinvointianalysinsä rajoituksia.

Allardtin mukaan tarpeet ja hyvinvointi määrittyvät historiallis-yhteiskunnallisesti. Tarpeet pitää määritellä uudelleen, kun yhteiskunta muuttuu. Hyvinvointi on tila, jossa ihmisillä on mahdollisuus saada tarpeensa tyydytetyksi. Tarpeiden tyydyttäminen edellyttää arvoja, jotka perustelevat kyseisten tarpeiden tyydyttämisen olevan arvokasta. Allardt korostaa, että tarpeiden ja niihin liittyvien arvojen toteaminen on vaativa tutkimusohjelma. Tarpeiden selvittämiseksi ei ole mitään mekaanista menetelmää. Käytännössä tarpeet voidaan todeta tutkimalla 1) huonoja olosuhteita tai ihmisten kärsimysten syitä, 2) ihmisten yhteisöllisiä, varsinkin poliittisia yrkäymyksiä, ja 3) ihmisten hyviä ja huonoja olosuhteita koskevia arvostuksia.

Allardt tekee kaksi keskeistä erottelua. Georg Henrik von Wrightiä (1963) seuraten Allardt tekee eron hyvinvoinnin ja onnellisuuden välillä. Allardtin hyvinvointi liittyy tarpeisiin, joiden tyydyttämättä jääminen merkitsee hyvinvoinnin vajetta. Onnellisuus liittyy ihmisen subjektiivisiin tuntemuksiin. Hyvinvointi on objektiivisempi käsite kuin onnellisuus. Ihminen voi erehtyä ja olla epätietoinen tarpeistaan, mutta hän on oman onnensa paras arvioija.

Toiseksi Allardt tekee eron elintason ja elämänlaadun välille. Elintaso koostuu aineellisista ja persoonattomista resursseista, joiden avulla ihminen voi ohjata elinehtojaan. Se liittyy niihin tarpeisiin, joiden tyydytys on määritelty aineellisten tai ainakin persoonattomien resurssien avulla. On kuitenkin tarpeita, jotka liittyvät sosiaalisiin suhteisiin ja itsensä toteuttamiseen. Tällaisten tarpeiden tyydytys-

tä Allardt kutsuu elämänlaaduksi. Näistä kahdesta erottelusta syntyy nelikenttä, analyysiväline, joka tuli tutuksi jo klassikkoteoksesta *Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine* (Allardt 1964). (Taulukko 1.)

Hyvinvointiarvot Allardt jakaa kolmeen pääluokkaan: having, loving ja being. Elintason (*having*) lähtökohtana ovat fysiologiset tarpeet, mutta hyvinvointitutkimuksessa on luontevampaa lähteä liikkeelle tarpeiden tyydyttämiseen tarvittavista toimintaa mahdollistavista resursseista. Elintaso on hyvinvoinnin perusta. Tutkimuksessa empiirisessä osassa Allardt mittasi having-ulottuvuutta tuloilla, asumistasolla, työllisyydellä, koulutuksella ja terveydellä.

Toiseksi ihmisellä on tarpeita, joiden tyydytys liittyy siihen, miten ihminen käyttäytyy suhteessa muihin ihmisiin. Näitä ovat esimerkiksi rakkaus ja toveruus. Näitä Allardt kutsuu yhteisyys-suhteiksi eli hyvinvoinnin *loving*-ulottuvuudeksi. Loving-ulottuvuutta Allardt mittasi paikallisyhteisyydellä, perheyhteisyydellä ja ystävyysuhteilla.

Kolmas hyvinvoinnin ulottuvuus, *being* eli itsensä toteuttaminen, liittyy tarpeisiin, joiden tyydytys määrittyy sen perusteella, mitä ihminen on suhteessa yhteiskuntaan. Tätä ulottuvuutta Allardt

pitää vieraantumisen vastakohtana. Vieraantunut ihminen ei ole oma itsensä suhteessaan yhteiskuntaan, maailmaan ja luontoon, vaan osa, jonka merkityksen ovat määritelleet hänen ulkopuolellaan olevat tekijät. Allardt käyttää mittareita being-ulottuvuudelle olivat arvonanto, korvaamattomuus, poliittiset resurssit ja ”tekeminen”.

Having-, loving- ja being-ulottuvuuksia Allardt pyrki mittaamaan mahdollisimman objektiivisin mittarein. Hyvään elämään kuuluu myös onnellisuus, joka on ihmisen subjektiivinen kokemus. Subjektiivisia kokemuksia Allardt mittasi tyytymättömyys- ja viihtyvyyssasenteilla. Sitten 1970-luvun onnellisuustutkimus on edennyt niin käsitteellisesti kuin mittausteknisestikin. Nykytutkimuksessa Allardt käsitteestä onni käytettäisiin nimitystä elämäntyytyväisyys. Allardt tyytymättömyyssasenteita olisi ehkä osuvampaa kutsua yhteiskunnalliseksi tyytyväisyydeksi. Viihtyvyyssasenteita olisi osuvampaa kutsua varsinaiseksi elämäntyytyväisyydeksi tai yksilölliseksi tyytyväisyydeksi. Näin hahmottaen Allardt tuo nykyiseen elämäntyytyväisyystutkimukseen henkilökohtaisen tyytyväisyyden lisäksi myös yhteiskunnallisen ulottuvuuden.

Taulukko 1. Allardt'n hyvinvointinäkemys ja mittarit 1976

	Hyvinvointi	Onnellisuus
Elintaso	<i>Aineellisiin ja persoonattomiin resursseihin perustuva tarpeentyydytys</i> Elintaso (having, att ha): <i>tulot, asumistaso, työllisyys, koulutus, terveys</i>	<i>Subjektiiviset tunteet ja kokemukset materiaalisista ja ulkoisista elinehdoista</i> Tyytymättömyyssasenteet: <i>vastakohtaisuuksien voimakkuus, eri-arvoinen kohtelu, epäoikeudenmukaisuuden kokemus, tyytyväisyys tuloihin</i>
Elämänlaatu	<i>Ihmisten välisiin, ihmisen ja yhteiskunnan sekä ihmisen ja luonnon suhteisiin perustuva tarpeentyydytys</i> Yhteisyysuhteet (loving, att älska): <i>paikallisyhteisyys, perheyhteisyys, ystävyysuhteet</i> Itsensätoteuttaminen (being, att vara): <i>arvonanto, korvaamattomuus, poliittiset resurssit, ”tekeminen”</i>	<i>Subjektiiviset tunteet ja kokemukset suhteesta ihmisiin, luontoon ja yhteiskuntaan</i> Viihtyvyyssasenteet: <i>onni, koettu tarpeentyydytys</i>

Allardtin tutkimustapa ja ydintulokset

Allardtin tutkimusta voidaan luonnehtia teoreettisten ideoiden valottamiseksi empiiristen havaintojen yhteydessä. Mitä hyvinvointi on ja miten sitä pitäisi tutkia? Allardt tuo hyvinvoinnin tutkimukseen jaottelun *having-loving-being* ja haluaa osoittaa, että tämä jaottelu voi toimia empiiristen havaintojen jäsentäjänä. Tärkeä tutkimuksen piirre on ihmisen onnellisuuden tutkiminen hyvinvoinnin yhteydessä.

Allardtin tutkimuksen keskeinen ongelma on, missä määrin jonkin hyvinvointiarvon toteutuminen on edellytys muiden tarpeiden toteutumiselle. Hän keskustelee siitä teoreettisesti muunnettavuuden ongelmana. Onko jokin hyvinvoinnin osatekijä muunnettavissa johonkin toiseen hyvinvoinnin muotoon tai onko jossakin osatekijässä havaittavaa hyvinvoinnin vajetta mahdollista kompensoida jollakin toisella osatekijällä? Empiirisessä tutkimuksessa kysymyksiä lähestytään tutkimalla hyvinvointimittareiden yhteisvaihtelua.

Sosiologi Allardt ei kuitenkaan tyydy vain selvittelemään hyvinvoinnin osatekijöiden riippuvuuksia. Allardt jatkaa muunnettavuuden ongelman tutkimista yhteiskuntarakenteen näkökulmasta lähtien ja kysyy, missä määrin hyvinvoinnin osatekijät selittyvät yksilön yhteiskunnallisesta asemasta käsin. Hän tarkastelee tulojen, yhteiskuntaluokan, poliittisen kannan, maantieteellisen liikkuvuuden, iän sukupuolen, asuinpaikkakunnan, asuinalueen ja sosiaalisen liikkuvuuden yhteyksiä tai kykyä selittää hyvinvoinnin osatekijöissä havaittavaa vaihtelua.

Allardt katsoo tulostensa puhuvan vahvasti sen puolesta, että hyvinvointi on moniulotteinen ilmiö: "(...) ei ole olemassa sellaisia resursseja, jotka muodostaisivat jonkinlaisen valtaväylän hyvinvointiin" (Allardt 1976, 262). Tulosten mukaan hyvinvoinnin osatekijän muunnettavuus toiseen muotoon on vaatimatonta. Elintason osatekijät ovat jonkin verran muunneltavissa, mutta elämänlaadussa muunneltavuus on vähäistä. Tämä ei johdu vain mittauksen puutteista, vaan hyvinvoinnin aidosta moniulotteisuudesta. Hyvinvoinnin kuvauksessa tarvitaan monia osoittimia.

Toinen Allardtin keskeinen empiirisiin tuloksiin pohjautuva päätelmä on, että jaottelun *having-loving-being* hyvinvointiarvot ja niitä mittaavat osatekijät auttavat jäsentämään tuloksia. Hän katsoo, että jaottelu on ollut hyödyksi muuttujien valinnassa ja tuottanut luontevasti tulkittavia tuloksia (Allardt 1976, 238).

Allardtin tapa tutkia aineistoa on varsin mekaaninen. Korrelaatiot, faktorianalyysit ja MCA-analyysit on tehty kaavamaisesti. Allardt tuo useasti esiin käyttämiensä mittareiden ongelmia. Nykytutkimuksen valossa monet Allardtin mittarit ovatkin hyvin puutteellisia. Käsitteiden ja mittareiden väliset yhteydet ovat monesti aika ohuita. Tämä on yksi syy siihen, miksi hyvinvointia onnistuttiin tilastollisessa mielessä selittämään vain heikohkosti. Toinen syy on, että hyvinvointiin vaikuttavat monet tilannetekijät ja sattumukset. Myös muuttujien ajallisen syvyyden lisääminen voimistaisi ymmärrystä hyvinvointierojen syistä. Tutkimuksessa pitäisi olla myös kysymyksiä, joilla voitaisiin tutkia ihmisen oman toiminnan merkitystä hyvinvoinnille.

Allardt hyvinvoinnista pari vuosikymmentä myöhemmin

Allardt palasi hyvinvointiteoriaansa useampaan otteeseen 1980- ja 1990-luvulla, vaikka se ei enää ollutkaan hänen tutkimustoimintansa keskiössä. J.P. Roosin mukaan Allardt oli 1970-luvun lopulla pidetyssä suomalais-neuvostoliittolaisen tieteellisen-tekniikan komitean sosiologian jaoston kokouksessa pitämänsä esitelmän yhteydessä tuonut esiin, että *doing-ulottuvuuden* voisi ehkä lisätä omaksi ulottuvuudekseen. Tähän ajatukseen hän ei kuitenkaan myöhemmin palannut.

Vuonna 1989 hän julkaisi ”päivitetyn” indikaattorijärjestelmänsä, jossa tuotiin esiin tarve mitata systemaattisesti paitsi yksilön *having-, loving- ja being-tiloja* myös hänen tyytyväisyyttään näihin tiloihin (Allardt 1989). Vuonna 1993 julkaistussa artikkelissa hän vertaa pohjoismaista tutkimusta ruotsalaiseen elintasotutkimukseen, ja vuonna 1998 julkaistussa artikkelissa suhteuttaa hyvinvointilähestymistapaansa 1990-luvulla virinneeseen elämänpolitiikkaa koskevaan keskusteluun (Allardt 1998). Siinä hän arvioi tutkimuksensa teoreettisia lähtökohtia neljännesvuosisadan jälkeen. Hän toteaa jälleen, että ruotsalaisen elintasotutkimuksen osatekijät muodostivat merkittävän lähtökohdan Pohjoismaita vertailevalle tutkimukselle. Hän luonnehtii ruotsalaista tutkimusta siten, että se edustaa sosiaalidemokraattista hyvinvointikäsitystä, jossa tähdenetään konkreettisia yhteiskuntapoliittisin toimin vaikutettavissa olevia tekijöitä. Tähän Allardt halusi lisätä uusi piirteitä, jotka kuvaavat sosiaali-

sia suhteita, yhteisyyttä ja itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia.

Allardt myös arvioi kriittiseen sävyyn monia kokeilemiaan kysymyksiä ja mittareita, joista jotkut osoittautuivat epäonnistuneiksi. Erityisesti loving- ja being-ulottuvuuksiin Allardt kaipasi lisää mittareita. Ruotsalaisiin elintason mittareihin olisi lisätävä asunnon ympärillä oleva luonnon tila. Allardt katsoi, että elinympäristöön liittyvät tekijät ovat puuttuneet pohjoismaisista elintason selvityksistä ja myös hänen omasta tutkimuksestaan.¹

Lopuksi Allardt arvioi pohjoismaisen tutkimuksen ja myös hänen omaksumaansa tapaa kiinnittää huomiota yksittäisiin osatekijöihin. Se jättää huomiotta ihmisten laaja-alaiset suhteutumistavat, joita on yritetty hahmottaa muun muassa habituksen ja elämäntavan käsitteillä. Hyvinvoinnin tutkimusta oli syytä laajentaa tähän suuntaan.

Allardt ja 2020-luvun hyvinvointitutkimus

Niin tutkimuksessa kuin yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa Allardt kaihtoi lopullisia totuuksia. Hän etsi ja toi esiin tasapainoa eri näkemysten välillä. 1970-luvulla Allardt piti tärkeänä tasapainottaa Pohjoismaissa ja laajemminkin materiaalisesti painottunutta hyvinvointinäkemystä tuomalla having-ulottuvuuden rinnalle loving- ja being-ulottuvuudet sekä ihmisen omat subjektiiviset tuntemukset. Allardt tarttui tutkimuksillaan hyvinvointitutkimuksen viheliäisiin ongelmiin, jotka ovat yhä ajankohtaisia. Vastauksia etsitään ja löydetään useimmiten Allardt'n suunnasta eli korostetaan hyvinvoinnin monipuolista tarkastelua.

Hyvinvoinnin mittareita ollaan laajentamassa entistä moniulotteisempaan suuntaan, ja hyvinvoinnin sijaan tai sen lisäksi halutaan tutkia yhteiskunnallista edistymistä. Nämä pyrkimykset laajentavat hyvinvoinnin käsitettä ulospäin. Onnellisuustutkimuksen nousu ja sen heijastuminen indikaattorityöhön on puolestaan yritys avartaa hyvinvoinnin käsitettä sisäänpäin tuomalla kokemukselliset hyvinvoinnin elementit mukaan.

¹ Tuuli Hirvilampi (2015) on väitöskirjassaan vienyt hyvinvoinnin tutkimusta ja myös Allardt'n viitekehystä tähän suuntaan.

Vaikutuksia kotimaiseen tutkimukseen

Suomessa ja muissa Pohjoismaissa 1970-luvun alku oli elinolotilastoinnin ja -tutkimuksen voimakkaan kehittämisen aikaa. Vaikutteita oli saatu Ruotsista, mutta myös 1960-luvulla vauhtiin päässyt sosiaali-indikaattorityö ja sen lippulaivana OECD:n vuonna 1970 käynnistämä hanke tunnettiin Suomessa hyvin. Suomessakin elettiin suunnittelun ja mittaamisen kultakautta. Erityisen tärkeä oli Talousneuvoston vuonna 1972 julkaiseva raportti *Elämisen laatu, tavoitteet ja mittaaminen*. Näillä indikaattorirakennelmilla ei juuri ollut kosketuskohtia Allardt'n tutkimukseen.

Ensimmäiset suomeksi julkaistut arvostelut Allardt'n tutkimuksesta kuvastavat tutkimuskentällä tuolloin vallinneita jakolinjoja. Näkyvin oli professori Reijo Wileniuksen puolen sivun mittainen arviointi *Helsingin Sanomissa* 1.8.1976. Hän katsoi Allardt'n tutkimuksen aiheelliseksi hyvinvointikäsitteen kritiikiksi ja löysi sille myös poliittisen motiivin: myötätunnon pohjoismaista, erityisesti ruotsalaista hyvinvointimallia kohtaan. Wileniuksen moitteet kohdistuivat varsinkin mittaavan sosiologian pyrkimyksiin: ”Allardt'n edustaman tieteenalan ylin käsky on, että kaikki on tehtävä mittattavaksi” (Wilenius 1976).

Sosiologia-lehti julkaisi vuonna 1976 kaksi arviota Allardt'n tutkimuksesta. Briitta Koskiahon huomautti, että ”tutkimus ei sisällä toiminnallisuuden kriteerejä”. Tutkimuksen alussa esitettyä kehikkoa yhteiskunnallisen toiminnan eri alueiden vaikutuksista hyvinvointiin hän piti ”komplisoituna”, eikä kaikkiin niistä lopulta viitattu tutkimuksessa; vain markkinat, organisaatiot, viestimet ja byrokraatia jäivät esille (Koskiahon 1976). Juha Partasen marxilaishenkinen arvostelu otsikolla ”Kriisiajan sosiologiaa” moitti Allardt'n tutkimusta vailinaiseksi jääneestä yhteiskunnallisen tilanteen analyysistä. Partasella oli myös paljon huomautettavaa Allardt'n käsitteistä ja niiden suhteista sekä analyysimenetelmistä. Hän arvosteli muun muassa Allardt'n tutkimuksen näkemystä resurssien muunnattavuudesta, jonka mukaan puutteita yhdellä resurssiulottuvuudella voidaan kompensoida vahvistamalla toista ulottuvuutta (Partanen 1976).

Vähän myöhemmin ilmestyi *Sosiologia*-lehdesä Antti Kariston laaja katsaus Hannu Uusitalon tulonjakoihiseen väitöskirjaan (Uusitalo 1975) ja Allardt'n tutkimukseen. Uusitalo oli Allardt'n tutkimusryhmän jäsen ja keskeisessä roolissa Allardt'n tutkimuksessa. Karisto nosti esiin Allardt'n

tutkimuksen tarveoteettisen taustan ja kiinnitti huomiota resurssien vaihdettavuuden ongelmaan (Karisto 1976).

Allardtin tutkimuksen alkuimpakti kotimaassa oli näkyvä ja vastaanotossa oli paljon kriittisiä aineksia. Jatkossa impacti jäi vähäiseksi. *Sociologia*-lehden kirjoituksissa siihen viitattiin suomenkielisen laitoksen ilmestymisen jälkeisenä kymmenenä vuotena kaikkiaan vain seitsemän kertaa. Allardtin muut julkaisut olivat enemmän esillä, ja hän oli edelleen lehden artikkeleissa yksi eniten viitattuja kirjoittajia. Vähäisen huomion taustalla ovat suomalaisen sosiologian silloiset rintamalinjat, joiden ulkopuolelle Allardtin hyvinvointitutkimus jäi.

Hieman enemmän kiinnekohtia Allardtin tutkimukselle tarjoutui 1990-luvulla, kun elämänpolitiikkakeskustelu valtasi muutamana vuonna suomalaisen sosiologian tutkimuskenttää. Allardt osallistui keskusteluun (esim. Allardt 1986) ja kirjoitti samoina vuosina vuoden 1972 tutkimukseen englanninkielisen kokoavan artikkelin (Allardt 1993), joka paransi tutkimuksen kansainvälistä näkyvyyttä.

2000-luvulle tultaessa alkoi Suomenkin hyvinvointitutkimuksessa näkyä enemmän merkkejä kasvavasta kiinnostuksesta koettuun, subjektiiviseen hyvinvointiin (ks. Kainulainen 2011; myös Hämäläinen & Michaelson 2014, vaikka siinä viittaukset Allardtiin jäävät vähäisiksi). Sen rinnalla alkoi onnellisuustutkimuksen vähittäinen nousu. Allardtin tutkimus sai tästä uutta arvonnousua, kuten onnellisuuspolitiikasta vuonna 2012 kirjoittanut Juho Saari asian muotoili: ”Laajimmillaan hyvinvoinnin käsite oli 1970-luvulla, jolloin Erik Allardtin vaikutuksesta se kattoi sekä resurssit että koetun (subjektiivisen) hyvinvoinnin” (Saari 2012, esipuhe).

Vuoden 2000 jälkeenkin Allardtin tutkimus näyttäytyi vaihtoehtona resurssipainotteiselle hyvinvointinäkemykselle, joka hallitsi elinolojen seuranta tilastoinnissa ja sektoritutkimuslaitosten säännöllisissä tiedonkeruissa.² Hyvinvointiseurannan ulkopuolella Allardtin kolmijako sai soveltajia kouluhyvinvoinnin tutkimuskentässä.³ Tehettiin myös tutkimuksia, joissa Allardtin käsitteistö on mukana taustalla. Hyvä esimerkki on Ant-

ti Kariston yhteistyökumppaneineen toteuttama Päijät-Hämeen hyvinvointitutkimusten sarja (ks. esim. Haapola & Karisto 2009).

Allardtin kolmijako having-loving-being on ollut lähtökohtana kymmenissä erilaisissa opinäytteissä, eikä vain kumarruksena auktoriteetin suuntaan. Vaikutus jatkuu, ja esimerkkinä siitä voi mainita kaksi 2010-luvun väitöskirjatutkimusta, joissa Allardtin kolmijako on yhtenä kulmakivenä: Tuuli Hirvilammin (2015) tutkimus kestävästä kehityksestä ja Marika Kunnarin (2017) työ aikuisväestön hyvinvointihuolista. Allardtin tutkimuksen empiiriset tulokset Pohjoismaiden eroista tai väestöryhmien hyvinvointiprofileista ovat jääneet vaille huomiota.

Kansainvälisiä vaikutuksia

Allardtin pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen kansainvälinen vaikutus on ajallisesti kaksitai kolmijakoinen. Ensimmäinen vaihe oli tutkimuksen leviäminen pohjoismaiseen keskusteluun 1970-luvulla. Toinen vaihe oli 1990-luvun puolivälistä eteenpäin, kun tutkimuksesta valmistui keskeisiä englanninkielisiä artikkeleita. Kolmatta vaihetta eletään 2010-luvulla, kun Allardtin tutkimus on myös kansainvälisellä tasolla yksi niistä tutkimuksista, joihin usein viitataan hyvinvoinnin mittaamista kehitettäessä.

Tutkimuksen kansainväliseen vaikuttavuuteen vaikutti ratkaisevasti se, millä kielillä tutkimusta ja sen tuloksia esitteleviä raportteja oli saatavilla. Alkuperäinen peruseräraportti ilmestyi ruotsinkielisenä, ja kun se liittyi monella tavoin silloin ajankohtaiseen pohjoismaiseen hyvinvointitutkimukseen, oli vastaanotto Pohjoismaissa välitön ja kiinnostunut. Englanninkieliseen maailman tutkimuksen tulokset levisivät hitaasti. 1970-luvulla oli tutkimuksesta englanniksi saatavilla kaksi raporttia: hyvinvoinnin ulottuvuuksien kolmijakoa esittelevä työpaperi vuodelta 1973 (Allardt 1973) sekä tiivistävä yhteenvetoartikkeli (Allardt 1976b). Vuonna 1981 ilmestyi päätulokset tiivistänyt englanninkielinen artikkeli (Allardt 1981).

Vasta 1990-luvulla ilmestynyt Allardtin artikkeli hyvinvoinnin tutkimuksen suurnimien Martha Nussbaumin ja Amartya Senin toimittamassa artikkelikokoelmassa (Allardt 1993) alkoi saada enemmän huomiota englanninkielisessä maailmassa. Tämä artikkeli on kansainvälisesti siteerautuin Allardtin hankkeen raporteista.

² Esim. Stakesin ja myöhemmin THL:n hyvinvointipalvelututkimukset, ks. esim. Vaarama ym. 2014).

³ Lähtöpisteenä Konu 2002, jossa esitettiin Allardt-lähtöinen väline kouluhyvinvoinnin tutkimukseen.

Heti tutkimuksen ilmestymisen jälkeen vuonna 1977 *Acta Sociologica* -lehti julkaisi Allardtin tutkimusta käsitelleen symposiumin tuotoksina kolme englanninkielistä arviota (Erikson 1977; Kristensen 1977; Partanen 1977). Näistä Juha Partasen katsaus oli käännetty *Sosiologia*-lehdessä suomeksi julkaistusta arviosta. Robert Erikson – Sten Johanssonin läheisin työtoveri Ruotsin elintatutkimuksissa – osoitti, että Allardt on tarveoteetikko, joka kuitenkin ymmärtää myös resurssipainotteista lähestymistapaa. Hän kiinnitti huomiota hyvinvointitekijöiden muunnettavuuden ongelmiin. Hans Kristensen huomautti, että kolmikosta *having, loving, being* puuttuu tekeminen ja toiminta (*acting*). Allardtille tärkeän keskustelukumppanin ja kriittisen inspiraation lähteen Sten Johanssonin arvostelu Allardtin tutkimuksesta ilmestyi ruotsinkielisessä lehdessä ja levisi hyvin Pohjoismaihin (Johansson 1977).

Allardtin tutkimus ei juurikaan vaikuttanut Pohjoismaissa 1990-luvulla voimakkaasti edenneeseen tilastolliseen elinolosurantaan, jossa välineinä olivat muutaman vuoden välein tehtävät väestötutkimukset. Tämä ei johtunut siitä, että Allardtin tutkimusta ei olisi tunnettu, vaan pikemminkin siitä, että elinolosurantaa oli myös Tanskassa ja Norjassa vähitellen rakennettu ruotsalaisten esikuvien ja OECD-mallien pohjalta resurssipainotteisen tarkastelun varaan.

Kansainvälinen maine laajenee

Sosiaaliraportointia ovat kansainvälisellä tasolla pitäneet esillä erityisesti saksalaiset tutkijat, jotka pyrkivät saamaan eri maiden erilaiset raportoinnit rinnakkain esille ja aineistotkin saataville. Työ on jatkunut vielä vuoden 2010 jälkeenkin. Tärkeä keskushahmo on ollut Heinz-Herbert Noll

työtovereineen (esim. Noll 1999; Noll 2002; Noll & Berger 2014; Mardorf 2006). Nollin ympärillä toimineessa ryhmässä Allardtin tutkimus on tunnettu ja mainittu, mutta sen ideoita ei ole otettu mukaan raportointisuosituksiin.

Allardt itse otti kantaa sosiaaliseen raportointiin vuonna 2003 pitämässään esitelmässä. Allardt antoi raportointikehittelyn alkuvuosien työlle tunnustusta, mutta se oli ”jäykentynyt” teknisluontoisten yksityiskohtien ympärille ja menettänyt suuren osan kiinnostavuudestaan (Allardt 2003).

Yksi tuoreimpia kansainvälisiä mainintoja Allardtin tutkimuksesta on sosiaali-indikaattoriilikeen 50-vuotista toimintaa juhlistaneessa *Social Indicators Research* -lehden numerossa. Sen johdantoartikkelissa viitataan lyhyesti Allardtin tutkimuksen ensimmäiseen raporttiin vuodelta 1973 (Land & Michalos 2018). Samassa lehdessä julkaistussa Heinz-Herbert Nollin katsauksessa sosiaaliseen raportointiin (Noll 2017/2018) on toinenkin Allardt-maininta, lähteenä paitsi vuoden 1973 raportti myös keskeinen artikkeli vuodelta 1993 (Allardt 1993).

Having, loving, being – you know⁴

Allardtin hyvinvointitutkimuksen vaikuttavuus niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin ei perustunut sen tuottamiin tuloksiin pohjoismaisesta hyvinvoinnista. Tärkeimmäksi ja kestäväksi vaikutukseksi on noussut Allardtin kolmijako *having, loving, being* tai pikemminkin siihen sisältyvä analyysi hyvinvoinnin ulottuvuuksista ja hyvinvoinnin subjektiivisen kokemisen tärkeydestä. Tällaista ohjenuoraa myöhempi tutkimus on seurannut.

⁴ Näin Hannu Uusitalon tausta esiteltiin Firenzessä Euroopan yliopistoinstituutissa vuonna 1980, kun hän oli pitämässä esitelmää.

KIRJALLISUUS

- Alapuro, Risto (2014) Erik Allardt (s. 1925) Modernin sosiologian läpimurto. Teoksessa Tapio Markkanen & Allan Tiitta & Paula Havaste (toim.) Suomalaisia tieteen huipulla. 100 tieteen ja teknologian saavutusta. Helsinki: Gaudeamus, 148–149.
- Allardt, Erik (1964) Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine. Helsinki: WSOY.
- Allardt, Erik (1973) About dimensions of welfare. An exploratory analysis of a comparative Scandinavian survey. Research Report No. 1. Research Group for Comparative Sociology. University of Helsinki
- Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY.
- Allardt, Erik (1976b) Dimensions of Welfare in a Comparative Scandinavian Study. *Acta Sociologica* 19 (3), 227–240.
- Allardt, Erik (1981) Experiences from the Comparative Scandinavian Welfare Study, with a Bibliography of the Project. *European Journal of Political Research* 9 (1), 101–111.
- Allardt, Erik (1986) Elämäntapa, harkinta ja muoti ihmisen valintojen perustana. Teoksessa Kalle Heikkinen (toim.) Kymmenen esettä elämäntavasta. Helsinki: Yleisradio, 3–32.
- Allardt, Erik (1989) An Updated Indicator System: Having, Loving, Being. *Työselostuksia N:o 48*, 1989. Helsingin yliopiston sosiologian laitos.
- Allardt, Erik (1993) Having, Loving, Being: An Alternative to Swedish Model of Welfare Research. In Martha Nussbaum & Amartya Sen: *The Quality of Life*. Oxford: Clarendon Press.
- Allardt, Erik (1995) Suunnistuksia ja kulttuurisokkeja. Helsinki: Otava 1995.
- Allardt, Erik (1998). Det goda samhället: välfärd, livsstil och medborgardygder. *Tidsskrift för Velferdsforskning*, 1:3, 123–133.
- Drewnowski, Jan (1974) On Measuring and Planning the Quality of Life. Paris: OECD.
- Drewnowski, Jan & Wolf Scott (1966) The Level of Living Index. Report 4. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development, 1966.
- Erikson, Robert (1977) Review symposium *Acta Sociologica* 20 (4), 301–316.
- Erikson, Robert & Hannu Uusitalo (1987) The Scandinavian Approach to Welfare Research. In Robert Erikson & E.J. Hansen & Stein Ringen & Hannu Uusitalo (eds.) *The Scandinavian Model: Welfare States and Welfare Research*. Armonk: M.E. Sharpe, 177–193.
- Haapola, Ilkka & Antti Karisto (2009) Hyvinvointitutkimusta Päijät-Hämeessä. *Hyvinvointikatsaus* 2/2009, 34–37.
- Hirvilampi, Tuuli (2015) Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Hämäläinen, Timo J. & Michaelson Juliet (eds.) (2014) *Well-being and beyond. Broadening the Public and Policy Discourse*. London: Edward Elgar.
- Johansson, Sten (1970) Om levnadsnivåundersökningen. *Utkast till Kapitel 1 och 2 i betänkande att av- givas av Låginkomstutredningen*. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Johansson, Sten (1977) Om ”Att ha, att älska, att vara”: en kritisk granskning av en jämförande undersökning av välfärd. *Sociologisk forskning* 14 (4), 37–58.
- Kainulainen, Sakari (2011) Hyvinvointitutkimuksen kehityslinjat Suomessa. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Hyvinvointi – suomalaisen hyvinvoinnin perusta*, 140–168.
- Karisto, Antti (1976). Hyvinvoinnin monet ulottuvuudet. *Sosiologia* 14 (5–6), 215–220.
- Konu, Anne (2002) Oppilaiden hyvinvointi koulussa. *Acta Universitatis Tamperensis* 887. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Koskiaho, Briitta (1969) Elintason osatekijöiden kasautumisesta ja elintason vaikuttavista tekijöistä Länsi-Euroopassa. *Acta Universitatis Tamperensis Ser. A*, vol. 30. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Koskiaho, Briitta (1976) Erik Allardt: Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. *Kirja-arviointi. Sosiologia* 14 (3–4), 170–172.
- Kunnari, Marika (2017) Aikuisväestön hyvinvointiin liittyvät huolet ja hyvinvoinnin heikentäjät. *Acta Universitatis Ouluensis D Medica* 1415. Oulu: Oulun yliopisto.
- Kristensen, Hans (1977) Review symposium: “Having, loving, being – but no acting”. *Acta Sociologica* 20 (4), 311–316.
- Land, Kenneth J. & Alex C. Michalos (2018) Fifty years after the Social Indicators Movement: Has the promise been fulfilled? Special Issue: Social Indicators Movement – 50 years celebration. *Social Indicators Research* 135 (3), 835–868.
- Mardorf, Silke (2006) *Konzepte und Methoden von Sozialberichterstattung*. Berlin: Springer.
- Noll, Heinz-Herbert (1999) *Konzepte der Wohlfahrtentwicklung, Lebensqualität und ”neue” Wohlfahrtskonzepte*. EU Reporting Working Paper No. 3. Mannheim: ZUMA.
- Noll, Heinz-Herbert (2002) Towards a European system of social indicators: theoretical framework and system architecture. *Social Indicators Research* 58 (1–3), 47–87.
- Noll, Heinz-Herbert (2017/2018) Social monitoring and reporting: a success story in applied research on social indicators and quality of life. Special Issue: Social Indicators Movement – 50 years celebration. *Social Indicators Research* 135 (3), 951–964.
- Noll, Heinz-Herbert & Catrin Berger (2014) Stocktaking report on social monitoring and reporting in Europe. *European Framework for Measuring Progress (“e-Frame”), Deliverable D5.2*. GESIS – Leibniz Institute for the Social Sciences, Social Indicators Research Centre (ZSi).
- Partanen, Juha (1976) Kriisiajan sosiologiaa. *Kirja-arviointi. Sosiologia* 14 (3–4), 172–175.
- Partanen, Juha (1977) Review symposium: *Sociology in time of crisis*. *Acta Sociologica* 20 (4), 305–311.
- Saari, Juho (2012) *Onnellisuuspolitiikka. Kohti sosiaalisesti kestävää Suomea*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö.

- Simpura, Jussi & Hannu Uusitalo (2011) Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys. Teoksessa Juho Saari (toim.): Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 106–139.
- Uusitalo, Hannu (1975) Income and Welfare. A Study of Income as a Component of Welfare in the Scandinavian Countries in the 1970s. Research Group for Comparative Sociology. Research Reports, Nr 8. Helsinki: University of Helsinki.
- Vaarama, Marja & Karvonen, Sakari & Kestilä, Laura & Moisio, Pasi & Muuri, Anu (toim.) (2014) Suomalaisen hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Vepsä, Kirsti (1973) Elintason muutos Suomessa v. 1910–1965. Tutkimuksia 21. Kuopio: Sosiaalipoliittinen yhdistys.
- Wilenius, Reijo (1976) Suomalaisten hyvinvointi ja pahoitointi – mitä se on ja voidaananko sitä mitata. Helsingin Sanomat 1.8.1976, 18.
- von Wright, Georg Henrik (1963) The Varieties of Goodness. London: Routledge. [Hyvyyden muunnelmat, suom. Vesa Oittinen. Helsinki: Otava, 2001.]

TIIVISTELMÄ

Hannu Uusitalo & Jussi Simpura: Erik Allardt hyvinvoinnin tutkijana

Akateemikko Erik Allardt kuoli 95-vuotiaana elokuussa 2020. Hänen monitahoinen tutkimustyönsä sisälsi myös merkittävän panoksen hyvinvoinnin tutkimuksessa. Vuonna 1976 ilmestynyt teos *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*, maailmalla tunnetumpi Allardtin esittämien ulottuvuuksien kolmikkona ”having-loving-being”, oli hänen merkisaavutuksensa tällä tutkimuksen saralla. Vuonna 2017 kerättiin aineisto, joka on vertailukelpoinen Allardtin 1970-luvun aineiston kanssa; vertailun tuloksia odotetaan 2021. Tämä kirjoitus on lyhennelmä nyt käynnissä olevan vertailututkimuksen johdantoluvusta.

Erik Allardtin 1970-luvun hyvinvointitutkimus on nähtävissä silloin Pohjoismaissa vallinneen elinolopainotteisen tilastollisen hyvinvointitutkimuksen kritiikiksi ja vaihtoehdoksi. Aineellisten resurssien (*having*) lisäksi Allardt antoi tilaa sosiaalisille suhteille (*loving*) ja itsensä toteuttamiselle (*being*). Hän esitti neljästä Poh-

joismaasta näitä vertailevia tuloksia vuonna 1972 kerättyjen kyselyaineistojen avulla ja testasi samalla oman hyvinvointiulottuvuuksien kolmijakonsa toimivuutta. Maitten välisen vertailun tulokset herättivät nuokasti kiinnostusta, mutta ylivoimaisesti kestävin osan Allardtin hyvinvointitutkimuksesta on juuri kolmijako having-loving-being. Sen varassa määriteltyä ja tutkittua hyvinvointia ja koettua onnellisuutta voitaisiin kutsua ”Allardt-hyvinvoinniksi”.

Allardtin palasi 1970-luvun tutkimuksensa aihepiiriin 1990-luvulla, jolloin työ sai huomiota myös Pohjoismaiden ulkopuolella. Allardtin hyvinvointitutkimus vaikutti Suomessa ja muissa Pohjoismaissa vielä 2000-luvun puolellakin, kun hänen kolmijakonsa oli lähtökohtana tai arvioinnin kohteen lukuisissa eri tutkimuksissa. Allardtin työ on tarjonnut taustaa myös 2000-luvulla nousseeseen kiinnostukseen koettua hyvinvointia kohtaan: kolmijako having-loving-being sisälsi yhtenä lähtökohtanaan ajatuksen hyvinvoinnin subjektiivisen kokemisen tärkeydestä.

KIRJOITTAJAT

Uusitalo, Hannu, VTT

Simpura, Jussi, VTT